

men non videtur posse fieri, quia ille terminus etiam debet respicere aliquod objectum; nullum est autem ad quod possit tendere, quia nec simul tendit in utrumque objectum illorum partialium habituum, seu actuum per quos geniti sunt, neque est ulla ratio ob quam magis tendat in unum quam in aliud; nec fingi potest novum objectum in quod tendat, cum nullum aliud fuerit per actus cognitum seu iudicatum. Tertio, quia in actibus non potest requiri talis unio, neque talis indivisibilis terminus in quo uniantur; alias omnes actus scientiæ metaphysicæ possent in unum coalescere, et realiter uniri, quod est inintelligibile; ergo neque in habitu est talis unio, quia non potest aliquid esse in habitu quod non fuerit in actibus. Si autem actus non habent inter se unionem, non habent unde vel quo illam efficiant. Et hæ rationes procedunt, etiam si illi duo particulares habitus fingantur esse ejusdem rationis et speciei. Si autem specie differunt, addi potest quarta ratio, scilicet, quia ea, quæ differunt specie, non possunt per se esse continua, neque habere proprium terminum communem.

6. Tandem, si propter has rationes dicatur, illas qualitates solum componere unum habitum per adunationem in eodem subjecto, sequitur primo, non esse veram unitatem in hac scientia, sed tantum per accidens ratione subjecti, maxime si (ut videtur probabilius) qualitates illæ specie distinguuntur. Sequitur secundo eadem ratione, ex omnibus habitibus scientiarum componi unam scientiam per adunationem in eodem subjecto.

7. Duæ difficultates seu quæstiones tanquam in argumentis propositis. Prima est propria et specialis hujus loci, an metaphysica sit una scientia specie, necne. Secunda est generalis et ejusdem rationis in omnibus scientiis et fere in omnibus habitibus acquisitis, an sint simplices qualitates, vel compositæ secundum extensionem ad objecta.

8. *Varie hac super re opiniones.* — Circa priorem partem, quæ est propria hujus loci, aliqui sentiunt metaphysicam non esse unam scientiam specie, sed genere, et ad minus continere sub se tres illas species prædictas, scilicet, de Deo, qui omnino abstrahit, et a materia, et ab omni vestigio materiæ, ut existimari potest omnis compositio, item ab omni mutatione et vicissitudine; et de intelligentiis creatis, quæ neque abstrahunt ab omni mutatione, tum locali, tum intellectus et voluntatis, abstrahunt tamen intrinsece et

essentialiter a materia et motu physico; et de ente, quod solum permissive abstrahit a materia secundum esse. Neque est hoc contra divisionem scientiæ speculativæ datam ab Aristotele in physicam, mathematicam et metaphysicam, quia illa non est divisio in ultimas species, sed subalternas, ut constat de mathematica, quæ plures scientias sub se continet.

9. *Metaphysica est una scientia specie.* — Nihilominus asserendum est cum communi sententia, metaphysicam simpliciter esse unam scientiam specie. Hæc enim videtur clara mens Aristotelis in toto proœmio, seu c. 1 et 2, lib. 1 Metaphys., ubi semper de hac scientia, tanquam de una specie loquitur, eique tanquam uni et eidem attribuit nomina et attributa, quæ partim illi conveniunt, secundum quod versatur circa Deum et intelligentias; sic enim vocatur theologia, seu scientia divina, et prima philosophia; partim ut versatur circa ens in quantum ens, et prima attributa, et principia ejus, qua ratione dicitur scientia universalis et metaphysica. *Sapientia* autem vocatur, quatenus hæc omnia complectitur, et prima principia, primasque rerum causas contempletur. Item in lib. 4, ubi ex professo tractare videtur de objecto hujus scientiæ, dicit illam esse unam, et considerare omnia quæ a materia sunt secreta. Unde in discursu et modo tradendi hanc doctrinam, satis indicat eam esse scientiam unam in specie, et sæpe indifferenter ait ens in quantum ens, esse adæquatam objectum hujus scientiæ, ejusque præcipuam partem esse substantiam, vel simpliciter, vel immaterialem ac primam, ut patet ex lib. 4, c. 2 et 3, et lib. 7, c. 1, et lib. 12, in quo de Deo et de intelligentiis cognitionem tradit, eamque dicit esse præcipuam hujus doctrinæ partem, ad quam quodammodo cæteræ ordinantur. Ac denique lib. 6, c. 1, et lib. 11, cap. 6, abstractionem a materia secundum esse constituit ut adæquatam rationem formalem sub qua objecti hujus scientiæ. Si autem distincta esset scientia quæ ageret de ente, ut ens est, ab ea quæ tractat de ente immateriali, et re ipsa a materia separato, illa prior non participaret proprie ac perfecte hujusmodi abstractionem, neque ageret de primis rerum causis, neque alia haberet, quæ Aristoteles metaphysicæ tribuit, et hoc fere argumento concludit D. Thom., 1. 2, q. 57, art. 2, sapientiam naturalem tantum esse unam, cum habitus aliarum scientiarum plures sint, ubi necesse est loqui de unitate specifica; nam se-

cundum genus, etiam aliæ scientiæ unitatem habent; hæc autem sapientia non est nisi metaphysica; nec potest dici sapientiam vocari solam eam partem, seu scientiam ultimam metaphysicæ, quæ de Deo agit, quia illa præcise sumpta non considerat prima principia communia omnibus scientiis, neque illa corroborat et confirmat, quod ad sapientiam spectat; sicut e contrario pars illa prior metaphysicæ, quæ agit de ente ut sic, per se sola non considerat omnes altissimas causas, et ideo etiam illa præcise sumpta non habet propriam rationem sapientiæ; oportet ergo ut una et eadem scientia hæc omnia complectatur. Et hoc ipsum docuit idem D. Thom. super citata loca Aristotelis, et præcipue in prologo Metaphysicæ, idemque sentiunt reliqui expositores antiqui et moderni.

10. Ratio vero hujus sententiæ est, quia nullum est sufficiens fundamentum ad hanc scientiarum multiplicationem; et alioqui omnia ea, quæ in hac scientia tractantur, adeo sunt inter se connexa, ut non possint commode diversis scientiis attribui. Eo vel maxime quod ratione ejusdem abstractionis omnia conveniunt in eadem ratione scibilis. Nam, licet Deus, et intelligentiæ secundum se consideratæ, videantur altiori quodam gradu et ordine esse constitutæ, tamen prout in nostram considerationem cadunt, non possunt a consideratione transcendentium attributorum sejungi. Unde etiam confirmatur, nam perfecta scientia de Deo et aliis substantiis separatis tradit cognitionem omnium prædicatorum quæ in eis insunt; ergo etiam prædicatorum communium et transcendentium. Neque est eadem ratio de inferioribus scientiis, verbi gratia, philosophia, quæ, licet consideret de materiali substantia, non tamen propterea contempletur prædicata communia et transcendentia quæ illi etiam insunt, quia cum illa sit inferior scientia, non potest ascendere ad abstractiora et difficiliora prædicata cognoscenda, sed per altiore scientiam cognita supponit. At vero scientia de Deo et intelligentiis est suprema omnium naturalium; et ideo nihil supponit cognitum per altiore scientiam, sed in se includit quidquid necessarium est ad sui objecti cognitionem perfectam, quantum per naturale lumen haberi potest; eadem ergo scientia, quæ de his specialibus objectis tractat, simul considerat omnia prædicata, quæ illis sunt cum aliis rebus communia, et hæc est tota metaphysica doctrina; est ergo una scientia.

11. *Rationi primæ dubitandi respondetur.* — Atque ex his satisfactum est primæ rationi dubitandi in principio positæ; declaratum est enim quo modo illa abstractio a materia secundum esse, quæ permissiva dicitur, vel necessaria, non variet specificam rationem objecti scibilis, tum propter necessariam connexionem talium rerum et prædicatorum inter se, præsertim in ordine ad cognitionem, tum etiam propter eundem ordinem doctrinæ et certitudinis. Denique, quia illa diversitas abstractionis solum est secundum diversos conceptus rationis, quæ diversitas sola per se non sufficit ad diversam scientiam constituendam, nisi alia major ratio distinctionis occurrat. Alioqui quot sunt communia prædicata abstrahibilia ab inferioribus, tot essent scientiæ multiplicandæ, et quot essent rerum species, tot etiam essent scientiæ specie differentes, quod communiter non admittitur.

12. *Metaphysica unusne habitus.* — Ad secundam dubitandi rationem non possumus in hoc loco ex professo satisfacere, quia, ut dixi, quæstio, quæ ibi tangitur, communis est omnibus scientiis, et fortasse inferius tractando de qualitate, eam examinabimus. Nunc breviter dico, difficillimum mihi videri velle defendere habitum metaphysicæ esse aut unam simplicem qualitatem, aut ita compositam, ut ex variis partialibus entitatibus, vera ac reali unione inter se unitis, consurgat, quam difficultatem satis ostendunt, quæ in illo argumento proposita sunt. Quare facilius dici videtur hujusmodi scientiam includere partiales qualitates, seu habitus, qui unam scientiam componere dicuntur non sola aggregatione per accidens in eodem subjecto cui inhaerent, sed subordinatione aliqua ac dependentia, quam inter se habent per ordinem ad idem subjectum circa quod versantur; non enim necesse est in omnibus rebus eundem ordinem unitatis inveniri. Quod si quis inquiret quisnam sit iste ordo subordinationis et dependentiæ, responderi potest consistere in habitudine ad idem objectum, quod, licet res varias complectatur, et diversas proprietates habeat, quæ de illo demonstrantur, ita tamen inter se sunt connexæ, ut harum cognitio ab illis pendeat, et sese mutuo in cognitione juvent sub eadem ratione et modo scientiæ ac doctrinæ. Sed hæc res, ut dixi, magis accuratam postulat inquisitionem ac disputationem suo loco tradendam.

SECTIO IV.

Quot sint hujus scientiæ munera, quis finis, quæve utilitas.

1. *Quæ sit materialis causa metaphysicæ. — Quæ formalis. — Quæ efficiens.* — Explicato objecto et essentia hujus scientiæ, oportebat nonnihil dicere de causis ejus; sed quoniam de materiali, formali et efficiente nihil proprium ac peculiare dicendum occurrit, ideo solum dicemus de causa finali. Materialis enim causa hujus scientiæ non est alia, nisi subjectum ejus, quod constat esse intellectum, nisi quis velit materiam circa quam a materialem causam revocare; illa autem materia non est alia, præter objectum scientiæ, de quo satis dictum est. Rursus cum ipsa scientia forma quædam sit, non habet aliam causam formalem propriam, sed habet essentiam suam, seu rationem formalem; habet etiam objectum, quod, quatenus speciem tribuit, rationem quamdam formæ habere dicitur, saltem extrinsecæ. Denique, cum hæc scientia acquisita sit, per proprios actus tanquam per proximam causam efficientem fit, in quo nihil speciale habet præter ea quæ communia sunt cæteris habitibus acquisitis. Igitur solus finis et munus hujus scientiæ explicanda supersunt; hæc enim duo ita in præsentia conjuncta sunt, ut unum potius esse videantur; est autem hæc scientia quoad habitum propter suam operationem, quam proxime elicit; hoc enim commune est omni habitui, neque aliquid in particulari habet habitus hujus scientiæ, quod nova declaratione indigeat. De ipsa vero operatione, seu actu hujus scientiæ explicandum est qualis sit, et quem finem habeat, et inde constabit quænam fuerit hujus scientiæ necessitas vel utilitas.

2. *Quis finis metaphysicæ.* — Dico ergo primo, finem hujus scientiæ esse veritatis contemplationem propter seipsam. Ita docet Aristoteles, 12 Metaph., c. 2, et lib. 2, c. 1, ubi id probat primo a priori, quia ea scientia maxime est propter veritatis cognitionem, et propter seipsam, quæ de primis rerum causis et principiis, et de rebus dignissimis considerat; hujusmodi enim res aptissimæ sunt ut scientur, et earum cognitio maxime expetibilis est; sed hæc scientia versatur in cognitione altissimarum rerum et causarum, ut constat ex his quæ de objecto illius diximus; ergo hæc scientia maxime est propter se, et

propter veritatis cognitionem. Secundo, quia hæc scientia non inquirat veritatis cognitionem propter operationem; ergo propter seipsam; non est enim inter hæc invenire medium. Antecedens autem probatur ab Aristotele duplici signo: unum est, quod homines propter admirationem et causarum ignorantiam hanc scientiam invenire cœperunt; ergo propter cognitionem, et non alterius operis gratia, eam inquisierunt. Secundum signum est, quia homines, cum eis omnia ad hanc vitam necessaria suppeterent, hanc scientiam investigarunt; non ergo propter alium usum, sed ad expellendam ignorantiam, atque adeo propter ipsam veritatis cognitionem, eam inquisierunt. Tertio, nos id probare possumus, quia scientia, quæ cognitionem ordinat ad operationem, proxime disputat de rebus operabilibus ab homine; hæc autem scientia non tractat de hujusmodi rebus, sed de nobilissimis entibus, et de universalissimis rationibus entis, et maxime abstractis.

3. Sed si quis recte consideret, tam assertio posita, quam ea quæ ex Aristotele in ejus confirmationem adduximus, communia sunt omnibus speculativis scientiis, et maxime naturali philosophiæ, et ita ex dictis rationibus recte infert Aristoteles hanc scientiam speculativam esse, et non practicam, quia proxime non ordinatur ad opus, sed sistit in veritatis cognitione, quod (ut dixi) commune est universæ naturali philosophiæ; ut ergo in assertione posita proprius finis hujus scientiæ declaretur, subintelligere oportet eam esse propter cognitionem earum veritatum quæ de ipso ente ut tale est, et de rebus quæ secundum esse abstrahunt a materia, demonstrari possunt. Atque ita proprius finis ejus est declarare naturam, proprietates et causas entis in quantum ens, et partium ejus, quatenus secundum esse a materia abstrahunt.

4. Atque hinc colligitur prima necessitas seu utilitas hujus doctrinæ, nimirum, ut perficiat intellectum secundum se (ut sic dicam) et propter perfectissimas res, rerumque rationes cognoscendas. Intellectus enim humanus licet in corpore sit, et ideo ministerio sensuum et phantasmatum indigeat, tamen secundum se spiritualis est, et vim habet res omnes, etiam spirituales et divinas percipiendi, propter quod quodammodo divinus appellatus est ab Aristotele, lib. 1 de Anima, text. 82. Philosophia igitur naturalis videtur intellectum perficere, prout utitur sensibus,

et circa sensibilia versatur. Mathematicæ vero scientiæ illum videntur perficere, prout aliquo modo abstrahit ab externorum sensuum experimento, cum dependentia tamen ab imaginatione, seu phantasia. Hæc autem doctrina intellectum illustrat secundum se, abstrahens, quantum in corpore fieri potest, a sensibus, et phantasia, et res spirituales ac divinas contemplans, rationesque ac principia omnibus rebus communia, et generalia attributa entium, quæ a nulla inferiori scientia considerantur.

5. Secundo vero addendum est scientiam metaphysicæ, non solum propter seipsam esse convenientem, sed etiam ad alias scientias perfecte acquirendas esse valde utilem. Hæc assertio sumitur ex Aristotele, 1 Metaphys., c. 2, et lib. 3, c. 2, ubi inter alias conditiones sapientiæ ponit, quod reliquæ scientiæ illi ministrent, ipsa vero aliis præsit, eisque (ait Aristoteles) præcipiat non imperio practico, quod ad prudentiam potius vel morales scientias spectat, sed directione speculativa, et subdit hujusmodi esse metaphysicam respectu aliarum scientiarum, quia de præstantissimis rebus, et de primis rerum causis, ac de ultimo fine et summo bono disputat. Addit etiam, 1 Poster., c. 7, metaphysicam solum versari circa prima principia reliquarum scientiarum. Sunt enim duplicia principia scientiarum, ut in eodem libro docet, cap. 8: quædam propria, quæ in unaquaque scientia declarantur; alia communia multis, vel potius omnibus scientiis, quia omnes illis utuntur, ut res subjecta postulat, et quatenus ab eis cætera particularia principia pendent, ut ibidem Philosophus ait, et libro 4 Metaph., text. 7. Cum ergo omnes scientiæ ab his principiis maxime pendeant, necesse est ut per hanc scientiam maxime perficiantur; quia, ut supra dictum est, horum principiorum cognitio et contemplatio ad nullam specialem scientiam pertinere potest, cum ex abstractissimis et universalissimis terminis constet. Sic igitur est hæc scientia ad aliarum consecutionem et perfectionem valde utilis. Unde D. Thomas, in princip. Metaph., et in 2, dist. 3, quæst. 2, art. 2, dicit, metaphysicam esse ordinativam aliarum scientiarum, quia considerat rationem entis absolute, aliæ vero secundum determinatam rationem entis; et in 2, d. 24, quæst. 2, art. 2, ad 4, ait, metaphysicam dirigere alias scientias. Denique ex his quæ de objecto et materia circa quam versatur diximus, id facile probari potest, quia hæc

scientia considerat supremas entium rationes et universalissimas proprietates, et propriam rationem essentiæ et esse, et omnes modos distinctionis qui sunt in rebus; at sine horum omnium distincta cognitione non potest perfecta particularium rerum cognitio haberi. Quod experimento etiam cognosci potest; omnes enim aliæ scientiæ sæpe utuntur principiis metaphysicæ, aut ea supponunt, ut in suis demonstrationibus vel ratiocinationibus progredi possint, unde sæpe contingit ex ignorantia metaphysicæ in aliis scientiis errari.

6. *Ad aliud multipliciter aliquid utile.* — Dices: cum hæc scientia metaphysicæ maxime propter seipsam inquiratur, quo modo potest esse utilis ad alias? nam quod est utile ad alia, est propter illa. Respondetur. Dupluciter contingit aliquid dici utile ad aliud: uno modo tanquam medium ordinatum ad aliud; alio modo utile ad aliud dicitur tanquam causa superior et eminentior, influens suo modo in aliud. Hoc igitur posteriori modo est metaphysica utilis ad inferiores scientias, et ideo non repugnat, sed potius est valde consentaneum ac consequens, quod sit maxime propter se, et aliis valde utilis seu proficua. Priori autem modo cæteræ scientiæ ordinantur ad metaphysicam, quatenus omnis alia cognitio, tam speculativa, quam practica, ordinatur ad supremam contemplationem, in qua naturalis hominis felicitas consistit. Ita fere D. Thom., 2 contra Gentes, c. 25, ratione 6, ubi sic inquit: *Hoc autem modo se habet philosophia prima ad alias scientias speculativas: nam ab ipsa omnes aliæ dependent, ut note ab ipsa accipientes sua principia, et directionem contra negantes principia ipsaque prima philosophia tota ordinatur ad Dei cognitionem, sicut ad ultimum finem.*

7. Sed ut hæc metaphysicæ munera exactius intelligantur, oportet in specie declarare, quæ sint officia quæ circa alias scientias exercet, et quomodo illa exequantur.

Quomodo metaphysica circa objecta aliarum scientiarum versetur, ea ut demonstrat.

8. Primum itaque attribui solet metaphysicæ, quod unicuique scientiæ objectum præscribat, et, si necesse sit, illud esse demonstrat, quod significavit Averroes, 3 de Cælo, comm. 4, dicens, metaphysicæ esse defendere ac verificare (sic enim loquitur) subjecta particularium scientiarum. Ratio vero esse potest, quia, ut Aristoteles docet, 1 Posteriori.

scientia non probat, sed supponit suum objectum esse, et quid sit; ergo oportet ut aliunde sumat; ergo cum non semper id sit per se notum, sæpeque indigeat aliqua declaratione et probatione, oportet illud sumere ex aliqua superiori scientia, quæ non potest esse nisi metaphysica, ad quam spectat considerare essentia, quidditatis, et ipsius esse rationem.

9. *Objectio.* Dices: quomodo potest metaphysica de objectis aliarum scientiarum demonstrare quod sint? nam, si sermo sit de actuali existentia, hæc non requiritur ut res scientiæ objiciantur, sed quasi per accidens se habet; unde demonstrari non potest, præsertim de entibus creatis, cum illis non necessario conveniat; quod si aliquo modo ex effectibus probari potest, id magis videtur ad philosophum naturalem pertinere, qui ex effectibus sensibilibus philosophatur; si vero sermo sit de esse in aptitudine, seu in potentia, hoc non potest de uno subjecto demonstrari, quia nullum est medium quo demonstrari possit; sicut etiam non potest de subjecto scientiæ demonstrari quid sit, quia nullum est medium, quo unicuique rei propria essentia conveniat, sed immediate ac per sese illi convenit. Adde, quod hæc scientia non potest descendere ad particularia objecta singularum scientiarum, quia non potest suam propriam abstractionem transcendere; sicut ergo propter hanc causam non potest demonstrare proprietates eorum, ita neque ostendere an sint, vel quid sint. Præterea, si aliæ scientiæ hujus ope indigerent ut ab ea sumerent objecta sua, non possent ante hanc scientiam addisci; quod est falsum, ut constat experientia; nam, licet hæc scientia dignitate prima sit, non tamen generatione. Denique, si necessarium est ut hæc scientia aliarum objecta demonstret, necessaria erit alia scientia, quæ huic deserviat ad ostendendum proprium ejus objectum, quia ipsa non potest demonstrare subjectum suum esse, sed supponere debet, neque illud est ita per se notum, quin aliqua ostensione indigeat.

10. *Responsio.* — Respondetur ad primam difficultatem, hanc scientiam ita juvare alias ad ostendendum earum objecta esse, vel quid sint, sicut ipsæ de objectis suis hoc supponunt. Scientiæ autem, per se loquendo, non supponunt suum objectum actu existere; hoc enim, ut argumentum factum probat, accidentarium est ad rationem scientiæ; illam excipio, quæ est de Deo, cujus esse est de

quidditate ejus: in aliis vere rebus, ad scientiam et demonstrationem non est necessaria existentia earum, nisi fortasse interdum ex parte nostra ad inquirendam et inveniendam scientiam, quia nos ex rebus ipsis scientiam accipimus. Igitur hæc scientia non demonstrat aliarum objecta actu existere, sed ea solum de causa dici potest alia objecta esse, quia præbet principia ad ostendendum in quo gradu entium talia objecta collocentur, et quam quidditatem habeant. Hoc autem præstat hæc doctrina, declarando imprimis ipsam rationem entis et essentia seu quidditatis, et in quo consistat, et deinde distinguendo varios gradus entium, sub quibus omnia objecta scientiarum continentur. Quocirca, quamvis a priori et in se non possit per proprium medium intrinsecum demonstrari objectum scientiæ esse, et quid sit, tamen quoad nos stendi potest ex signis, seu effectibus, declarando imprimis quid requiratur ad rationem entis, et in quo ratio essentia consistat, et quam connexionem cum talibus signis, vel effectibus habere possit, quæ omnia non nisi per principia hujus doctrinæ exacte ostenduntur.

11. Accedit etiam, quod per causas extrinsecas, ut sunt finalis et efficiens, potest interdum ostendi aliquod objectum esse, quod maxime fit per primas et universales causas, de quo hæc scientia considerat, ut ostendere possumus Angelos esse, quia et ad perfectionem universi sunt necessarii, et talis sunt naturæ, ut non repugnaverit a Deo fieri.

12. Atque ita etiam constat quomodo possit hæc scientia tale munus exercere circa objecta particularium scientiarum, etiam si infra illius abstractionem esse videantur. Nam imprimis, ut supra, sectione secunda, tetigimus, quamvis metaphysica per se non versetur circa res omnes secundum proprias rationes earum, tamen aliquo modo attingit illas, quatenus, scilicet, necesse est ad proprias rationes explicandas, vel divisiones tradendas, et proprios gradus metaphysicos discernendos ab aliis, quæ divisiones metaphysicæ multum aliis scientiis deserviunt ad sua subjecta præscribenda, et ab aliis discernenda. Ac deinde non semper necesse est ut metaphysica per seipsam immediate ostendat singularium scientiarum objecta, sed satis est quod tribuat principia, et declaret terminos quibus aliæ scientiæ uti possunt ad supponenda vel ostendenda, quantum necesse fuerit, objecta sua.

13. *Metaphysica prior omnibus scientiis doctrinæ ordine.* — Quare ultima addiscatur. — Unde consequenter fatendum est, si ordo doctrinæ spectetur secundum se, metaphysicam esse cæteris priorem, quod non solum ex hoc munere, sed etiam ex alio, quod statim explicabimus, colligi potest; nam confirmat aliquo modo omnium scientiarum principia. Deinde transcendentales rationes entis declarat, sine quarum cognitione vix potest in aliqua scientia quippiam exacte tractari. Ac denique quamdam habet singularem connexionem cum dialectica, quam inferius declarabo, ratione cujus effectum fortasse est, ut magna pars hujus doctrinæ a modernis dialecticis confuse tractetur. Nihilominus tamen ratione nostri modi cognoscendi, hæc scientia postremum locum sibi vindicavit, ut constat ex usu omnium, et ex ipsamet Aristotelis inscriptione; nam propterea hanc scientiam *transphysicam* seu *postphysicam* vocavit. Et ratio est, quam tetigit D. Thomas, in 4 Metaph., cap. 1, lect. 2, et Avicenn., lib. 1 suæ Metaph., cap. 3, quia res, quæ a materia abstrahunt secundum esse, licet secundum se sint maxime intelligibiles, a nobis tamen non inveniuntur nisi per modum, ut constat ex 12 Metaph. Et similiter rationes entis universalissime et abstractissime, quamvis secundum se sint notiores, præsertim quoad quæstionem an sint, tamen quid sint, et quas proprietates habeant, difficile a nobis cognoscitur, et sæpe incipere oportet a particularibus et sensibilibus, ut ad illas pertingere possimus; et hoc modo dixit Aristoteles, 1 Metaph., cap. 2, universalissima esse cognitu difficillima. Unde, loquendo de ordine quoad nos, non semper necesse est hanc scientiam aliis præmitti; semper tamen supponuntur aliqua principia hujus scientiæ, vel termini metaphysici, quatenus aliquo modo cognosci possunt virtute naturalis luminis intellectus, et prout satis est ad discurrendum, et progrediendum in aliis scientiis, quamvis non tam exacte et perfecte, sicut fit comparata hæc scientia.

14. *Scientia quomodo supponat suum objectum.* — Ad ultimam confirmationem dicitur, hanc scientiam in hoc superare reliquas, quod ipsa non solum supponit suum objectum esse, sed etiam, si necesse sit, illud esse ostendit, propriis principiis utens, per se loquendo; nam per accidens interdum utitur alienis et extraneis propter excellentiam suæ, et defectum nostri intellectus, qui non

potest illud perfecte attingere, ut in se est, sed ex inferioribus rebus. Cum autem dicitur scientiam supponere suum objectum esse, intelligitur per se loquendo, ut notavit Cajetanus, prima parte, q. 2, art. 3; per accidens vero non inconvenit scientiam aliquam demonstrare quoad nos objectum suum. Quod si illa scientia suprema sit, non indiget ope alterius, sed vi sua id præstare potest, et hujusmodi est metaphysica in ordine naturalium scientiarum, sicut etiam id theologia habet in ordine supernaturali.

Quomodo metaphysica prima principia confirmet ac tueatur.

15. *Prima difficultatis ratio.* — *Secunda.* — *Tertia.* — Secundum munus præcipuum quod huic scientiæ tribuitur, est prima principia confirmare ac defendere. Hoc munus tribuit huic scientiæ Aristoteles, 1 Poster., cap. 7, et 1 Physic., c. 1, et illud ex professo tradit atque exercet, 4 Metaph., cap. 3, ubi commentatores omnes idem tradunt; et Proclus, lib. 1 Comment. in Euclid., cap. 4, ubi etiam mathematicis scientiis ait metaphysicam suppeditare principia. Quale autem sit hoc munus, et cur, vel quo modo ad hanc scientiam pertineat, non est facile ad explicandum. Et ratio difficultatis est primo, quia prima principia sunt per se, naturaliter, ac sine discursu nota; hæc autem scientia, cum essentialiter scientia sit in omnibus partibus suis, in nulla earum potest, nisi per discursum et consequenter circa conclusiones, et propositiones mediatas versari; ergo nullum munus proprium circa prima principia potest exercere. Secundo, quia alias confunderetur habitus metaphysicæ cum habitu primorum principiorum, quia metaphysica usurparet proprium munus illius habitus; unde non oporteret eos distinguere, contra Aristot., 6 Ethic. cap. 3, ubi quinque virtutes intellectus distinguit, et inter eas ponit intellectum, id est, habitum principiorum, et sapientiam, quam esse metaphysicam constat ex eodem, in præmio hujus operis. Prima sequela patet, quia ad habitum principiorum pertinet, assensum præbere primis principiis cum majori evidentia et certitudine, quam omnis scientia; quandoquidem omnis scientiarum evidentia ab illo habitu pendet; ergo metaphysica non potest confirmare prima principia, aut robur aliquod addere assensui illorum, nisi munus habitus primorum principiorum usurpet. Tertio, quia vel hæc scientia

exercet hoc munus, explicando tantum terminos ex quibus prima principia constant; et hoc non est munus scientiæ, neque ad illud est necessarius aliquis habitus iudicativus, sed solum conveniens apprehensio et terminorum explicatio. Vel exercet hoc munus, demonstrando aliquo modo ipsa principia, et rursus interrogo an hoc intelligatur de demonstratione a priori vel a posteriori. Et primum dici non potest, quia prima principia ut sic sunt immediata, unde a priori demonstrari non possunt. Si autem sumantur ut non sunt immediata quoad nos, quale est istud principium, quo prima passio prædicatur de definito, sic non est munus unius scientiæ talia principia demonstrare, sed unaquæque scientia in sua materia demonstrat ea quæ ad ipsam pertinent, nec potest metaphysica ad singula in specie descendere, ut ex dictis in sectionibus præcedentibus constat. Ergo nihil proprium potest hac in parte metaphysicæ tribui. Secundum autem de demonstratione a posteriori non potest convenientius dici, quia hoc genus demonstrationis et scientiæ non pertinet ad sapientiam, qualis est metaphysica, sed pertinet vel ad experientiam, vel ad scientiam a posteriori, quam scientiam quia appellant, quæ sine dubio est inferior, et distinctus habitus a scientia perfecta, quia fortasse non est unus circa prima principia communia, et propria singularum scientiarum. Unde sicut perfectæ sapientiæ seu metaphysicæ adjungi potest in nobis aliquis imperfectus habitus demonstrans a posteriori prima principia communia, ad metaphysicam spectantia, ita singulis scientiis particularibus adjungi potest similis habitus proportionatus, uniuscujusque principia a posteriori demonstrans; quid est ergo quod in hoc munere proprium ac singulare habet metaphysica?

16. *Propositæ rationes dubitandi solvuntur singulatim.* — Non possumus commodius ad hanc interrogationem respondere, et hoc munus declarare, quam per difficultates propositas breviter discurrendo. Et prima quidem facilis est: concedimus enim munus huius scientiæ circa prima principia non esse elicere illum assensum evidentem et certum, quem intellectus lumine naturali ductus sine ullo discursu præbet primis principiis sufficienter propositis; hoc enim recte probat argumentum illud, et confirmat etiam secundum. Pertinebit ergo ad hanc scientiam aliquo discursu uti circa ipsa prima principia,

quo illa confirmet aliquo modo ac defendat; quo modo autem id præstet, in secunda et tertia difficultate declarabitur.

17. Circa secundam aliqui tractare hoc loco solent, an habitus principiorum, quem Aristoteles intellectum appellavit, sit qualitas a potentia intellectiva in re ipsa distincta, et utrum sit qualitas a natura congenita, an potius acquisita. Qui enim negant hunc habitum esse qualitatem aliquam præter ipsum naturale lumen intellectus, quod, quatenus natura sua est sufficienter propensum ad assensum primorum principiorum, illorum habitus appellatur, et non realiter, neque ex natura rei, sed sola ratione a facultate intelligendi distinguitur, qui (inquam) ita sentiunt, facile expedient difficultatem propositam, dicentes metaphysicam distingui a naturali lumine intellectus, non vero distingui ab alio habitu, qui potest conferre intellectui facilitatem aliquam circa primorum principiorum assensum. Aliis vero (et quidem probabilibus) videtur hanc questionem ab illa non pendere, nam sive habitus principiorum sit qualitas distincta, et per actus acquisita, sive non, necesse est metaphysicam esse habitum ab illo distinctum, quia, ut in priori difficultate dicebant, metaphysicæ munus non potest esse præbere assensum simplicem, seu absque discursu primis principiis. Qui autem ponunt illum habitum qualitatem distinctam, ejus munus et utilitatem esse dicunt elicere promptius et facilius cum intellectu ipsummet assensum simplicem et immediatum primorum principiorum; ergo, etiamsi ponamus habitum principiorum esse propriis actibus acquisitum, non propterea confundere illum debemus cum habitu metaphysicæ.

18. Non ergo sunt hæc questiones connexæ, neque una ab altera pendet. Et (ut ego opinor) Aristoteles utrumque posuit, scilicet, et habitum principiorum esse virtutem distinctam a sapientia, ut constat ex citato loco tertio Ethic., et esse habitum quem nostris actibus comparamus, ut ex eodem loco et ex secundo Poster., capite ult., facile sumi potest. Nam in priori loco manifeste ponit illum inter habitus seu virtutes intellectus; si autem non esset res distincta ab ipsa facultate intelligendi, impropriissime, imo et falso diceretur esse habitum intellectus. In posteriori autem loco apertius sentit esse habitum, non a natura inditum, sed acquisitum, non per discursum, sed per simplices actus ex sola

terminorum propositione, et intelligentia comparatos. Et revera hoc posterius sequitur ex illo priori. Nam si hic habitus non esset facilitas aliqua usu comparata ad similes actus promptius eliciendos, nulla esse ratio aut fundamentum, cur existimaretur esse qualitas aliqua distincta ex natura rei a lumine naturali intellectus, seu ab ipsa facultate intelligendi, tum quia, ut Aristoteles dixit, tertio de Anima, capite 4, intellectus natura sua est pura potentia in ordine intelligibilem, et tanquam tabula rasa; tum etiam quia si natura ipsa dedisset totam vim quæ ex parte potentiæ necessaria est ad eliciendos hos actus, non tantum quoad substantiam, sed etiam quoad promptitudinem et facilitatem, supervacaneum fuisset multiplicare entitates in ipsa facultate intelligendi, sed ipsa posset e deberet in suamet intrinseca entitate fortior et efficacior constitui, neque esset ullum indicium ad illam distinctionem entitatum colligendam. Sicut si voluntas natura sua ita est prompta et facilis ad amandum bonum in communi, ut non possit per actus promptior et facilior reddi, optimum argumentum est, non habere illam promptitudinem per habitum innatum, sed per suamet entitatem. Et similiter visus, quia ex natura sua habet totam inclinationem et efficacitatem, quam ex parte sua habere potest ad eliciendum actum videndi, recte colligimus habere totam illam vim et inclinationem per intrinsecam facultatem et entitatem suam indivisibilem, et non per aliquam aliam a natura inditam. Unde D. Thomas, 1. 2, quæst. 51, art. 1, sensit hunc habitum non esse naturalem secundum se, sed quoad inchoationem quamdam, quia, scilicet, actus per quos acquiritur, non sunt per discursum habiti, sed immediate ab ipso naturæ lumine profluunt, quamvis in principio et ante habitum non emanent cum tanta promptitudine et facilitate, sicut post acquisitum habitum; de qua re late in 2 Posteriorum disputavimus, et fortasse in sequentibus nonnihil addemus.

19. *Qualiter metaphysica versetur circa prima principia, qualiter circa principiorum habitus.* — Hac ergo sententia supposita, ad secundam difficultatem negatur sequela. Nam metaphysica aliter versatur circa principia prima quam habitus principiorum. Nam imprimis metaphysica non versatur circa prima principia formaliter, ut principia sunt, sed ut sunt aliquo modo conclusiones. At vero habitus versatur formaliter circa principia, ut

talia sunt, et veritates immediatæ; et ideo hic habitus attingit sine discursu, metaphysica vero mediante aliquo discursu. Hinc rursus habitus principiorum non addit proprie aliquam evidentiam vel certitudinem assensui principiorum, qui ex sola natura haberi potest, sed addit facilitatem et promptitudinem in exercenda illa evidentia et certitudine; metaphysica vero addit certitudinem et evidentiam, quia novo modo et per novum medium facit assentiri eidem veritati. Est autem attente considerandum, hoc augmentum non esse intensivum, sed extensivum. Primo quidem quia metaphysica non auget evidentiam vel certitudinem, imo neque intensionem ipsiusmet assensus, quem elicit habitus principiorum, quia, ut dixi, metaphysica nullo modo operatur circa illum assensum, sed circa objectum seu materiam ejus præbet novum assentiendi modum, per actum ulique distinctum. Secundo, quia si hos actus inter se conferamus, revera non est certior aut evidentior assensus metaphysicæ, quam assensus habitus principiorum, ut argumentum factum probat, quia semper necesse est assensum metaphysicæ in aliquibus primis principiis, ut per se notis, niti. Et hac ratione dicimus metaphysicam non augere intensive evidentiam vel certitudinem circa prima principia, sed extensive tantum, novam eorum evidentiam et certitudinem præbendo.

20. *Terminorum cognitio ad complexa principia cognoscenda maxime confert.* — Circa tertiam difficultatem attingitur alia quæstio, scilicet, quibus modis versetur metaphysica circa prima principia, juvando et confirmando intellectum in assensu eorum. In qua breviter dicendum est, doctrinam hanc præstare hoc munus duobus modis in tertia difficultate insinuatis. Imprimis enim tradit et declarat rationem ipsorum terminorum, ex quibus prima principia constant. Quod fere experientia ipsa patet in discursu hujus doctrinæ, tum apud Aristotelem, præsertim lib. 5, 7, 8 et 9, tum etiam apud alios auctores, et ex his quæ in disputationibus sequentibus dicemus, constabit. Traditur enim in hac scientia quid sit ens, quid substantia, quid accidens, quid totum, quid pars, quid actus, quid potentia, ex quibus terminis, et ex aliis similibus, prima principia constant. Cum enim hæc principia in re non habeant intrinsecum et quasi formale medium, quo illorum extrema connectantur, per se cognoscuntur ex cognitione terminorum; unde nihil magis potest ad eo-